

วิถีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน*

Ways of Learning with Administration of the Ban Huay Pern Natural Learning Community Center

ดวงพร สุภาพร (Doungporn Supaporn)**

ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ (Khwanying Sriprasertpap)***

กัมปนาท บริบูรณ์ (Gumpanat Boriboon)****

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ได้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน และ 2) เพื่อศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน โดยดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้ 1) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 24 คน 2) การสังเกตขณะเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้และกิจกรรมของชุมชน พร้อมทั้งจดบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่อยู่ในพื้นที่วิจัย ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นจึงนำข้อมูลวิเคราะห์ตีความแล้วนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่าเนื่องจากสถานศึกษาของภาครัฐตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน ภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและการเดินทาง ความรู้ที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของนักเรียน เหตุปัจจัยเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันในนาม “องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน” ยื่นขออนุญาตจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานในชุมชน จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้” ซึ่งในการจัดตั้งและการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้มีปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ บริบทของชุมชน ผู้นำชุมชน และการร่วมมือ ในส่วนของการดำเนินงานนั้นมีการดำเนินการจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ของ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The Article Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master of Education degree in Educational Administration and Management at Srinakharinwirot University

** นิสิตปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
E-mail: per_sunga@hotmail.com

Students of the Master of Education degree in Educational Administration and Management at Srinakharinwirot University. E-mail: per_sunga@hotmail.com

*** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผศ.ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Major Advisor: Asst.Prof.Dr.Khwanying Sriprasertpap, Technology Education Department, Srinakharinwirot University.

**** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Co-Advisor: Dr.GumpanatBoriboon, Adult Education Department, Srinakharinwirot University.

ศูนย์การเรียนรู้ตามที่กฎกระทรวงได้กำหนดไว้ และดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ตามขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป สำหรับการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้มีการจัดการเรียนการสอนในเนื้อหาสาระตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน นอกจากการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้แล้วนักเรียนยังได้เรียนรู้จากครอบครัวและจากวิถีชุมชน ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นทั้งครูและเพื่อน ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ คนในครอบครัวและคนในชุมชน หรือเรียกว่า “การเรียนรู้ในวิถีชีวิต”

คำสำคัญ : วิธีการเรียนรู้, การบริหารการศึกษา, ศูนย์การเรียนรู้

Abstract

This research is qualitative and has the following objectives are; 1) to investigate the administration of Ban Huay Pern Natural Learning Community; and 2) to investigate the learning ways of students at Ban Huay Pern Natural Learning Community. The data were collected in two ways; 1) twenty-four primary informants were interviewed informally; and 2) observations conducted during the participation of the researcher in both activities the learning resource center and the community; and that the events which occurred in the research area would be noted. The data were then assessed for accuracy by means of triangulation, analysis, interpretation, and presented descriptively.

The results revealed the following: Due to the long distances between public schools and the community, travel expenses and the knowledge taught in the schools which may differ from the lifestyles of the student, cultures changes and the social values of local children and teenagers began to develop. As a result, the locals assembled and established “Ban Huay Pern Community Organization” and proceeded to apply for a permit to provide local education for their children locally. An institution for Non-Formal and Informal education, also known as “The Learning Resource Center” was successfully established in the community. Since then, the Learning Resource Center has become an alternative for local students to study, other than traditionally going to public schools. As for the establishment and administration of Ban Huay Pern Natural Learning Community, including aspects such as the community, the leader and the cooperation of locals were the keys to its success. After the Ban Huay Pern Community Organization was granted a permit to provide their students with primary education, the body has consistently performed their duties and administered the Learning Resource Center in accordance with general regulations set for primary school administration. In order to standardize and assure the quality of the courses provided, The

Learning Resource Center is administered under four departments: academic, human resources, budgeting, and general administration. The Learning Resource Center provided their students with learning activities for subjects in accordance and the learning courses that correlated with community lifestyle through PBL (Problem Based Learning.) In summary, the students were provided with three styles of learning: the learning of courses provided by the Learning Resource Center, experiential learning from their family and experiential learning from their community. The learning resulted from the participations of students with teachers, classmates, family members, and locals, which are also known as “learning in way of life.”

Keywords: ways of learning, education administration, learning resource center

บทนำ

การศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All หรือ EFA) แนวคิดการจัดการศึกษาขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลทั่วโลกทุกคนได้รับการศึกษา ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ หนึ่งในเป้าหมายของการศึกษาเพื่อปวงชนคือ การศึกษาระดับประถมศึกษา/การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Universal Primary/Basic Education :UPE/UBE) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2556: 9,26) ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างมาก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าพึงพอใจ แต่จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในปี พ.ศ. 2556 ชี้ให้เห็นว่ายังคงมีเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในระบบการศึกษา เนื่องจากความยากจนและอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ถิ่นทุรกันดาร รัฐบาลปัจจุบันจึงได้มีการกำหนดนโยบายเพื่อสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามสิทธิที่กำหนดไว้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่การที่เด็กและเยาวชนจะได้รับโอกาสการศึกษาทุกคนนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า All for Education นับเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาในระบบและสร้างระบบการเรียนรู้ นอกเหนือจากในโรงเรียน ที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต เพราะการจัดการศึกษาไม่ใช่เรื่องของครู โรงเรียน หรือกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ทุกส่วนของสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (ประเวศ วะสี; และคนอื่นๆ, 2539: 74-75)

“ศูนย์การเรียนรู้” เป็นสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง จัดเป็นการสร้างวิถีทางใหม่ของการศึกษาเรียนรู้และขยายรากฐานจากการศึกษาในระบบโรงเรียนไปสู่การศึกษาในรูปแบบที่มีความหลากหลายออกไป เนื่องจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมายังไม่หลากหลายเท่าที่ควร การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ภาคสังคมและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 12 ได้ให้การรับรองสิทธิแก่ภาคสังคมและประชาชน ทั้งบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 9) สอดคล้อง

กับผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย” โดยเพ็ญณี แนนรทและคณะ (2546: 45-47) พบว่า ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษา ปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่นอกเหนือไปจากหน่วยงานของรัฐ มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน และเพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการออกกฎกระทรวงและระเบียบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมรวมถึง “องค์กรชุมชน” ดังเห็นได้จากการกำหนดกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้รับอนุญาตในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาน่านเขต 2 นับเป็นนวัตกรรมของการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาที่องค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน หลังจากได้รับอนุญาตในการจัดตั้งและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ศูนย์การเรียนรู้ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรมรดกห้วยพ่านควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ผลจากการดำเนินงานส่งผลมีนักเรียนสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 คน ในปีการศึกษา 2557 ศูนย์การเรียนรู้ได้ออกหลักฐานทางการศึกษาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาโดยการลงนามอนุมัติของผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งต่อมานักเรียนคนดังกล่าวสามารถสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนพระธาตุพิทยาคมซึ่งเป็นสถานศึกษาในระบบ แสดงให้เห็นถึงผลของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงกันได้กับการศึกษาในระบบ อย่างไรก็ตามผลจากการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนดังกล่าว ยังไม่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยและยังไม่มีเผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ภาคสังคมและประชาชนได้ทราบถึงสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำให้เกิดการเผยแพร่เป็นบทเรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและประชาชน ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรค่วิธีทางใหม่ของการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน
2. เพื่อศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึก เป็นกระบวนการหลักในการเก็บข้อมูล ในที่นี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยและได้พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ตลอดจนถึงติดตามการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่างๆ รวมเป็นระยะเวลา 6 เดือน ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นก่อนลงพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจและเป็นการสะสมความรู้ให้กับตัวผู้วิจัยเอง ในการทำความเข้าใจและรอบรู้ในภาพกว้างของแต่ละมิติ เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม (Constructivism) ที่ผู้วิจัยควรมีความสามารถในการตีความนำไปสู่การสร้างข้อสรุปได้ถูกต้องตามความเป็นจริงได้ถูกต้องมากขึ้น

2. ขั้นการติดต่อและลงพื้นที่สำรวจเบื้องต้น หลังจากเลือกพื้นที่วิจัยแล้วผู้วิจัยได้ศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนชาติด่านห้วยพาน ผู้วิจัยจึงตัดสินใจไปศึกษาและสำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้น เมื่อเดินทางถึงหมู่บ้านผู้วิจัยได้ทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลหลักและชาวบ้านในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำรงบทบาท “นักศึกษา” ที่มาขอข้อมูลเพื่อทำวิจัย ทำให้สามารถพูดคุยได้อย่างคุ้นเคยกับนักเรียนและชาวบ้านในชุมชน ซึ่งในระหว่างนั้นผู้วิจัยเริ่มสังเกตถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเมื่อกลับออกจากพื้นที่ผู้วิจัยยังคงติดต่อกับผู้ใหญ่บ้าน ครู นักเรียน และชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจก่อนเริ่มเก็บข้อมูล

3. ขั้นเตรียมเครื่องมือในการศึกษา เนื่องจากงานวิจัยเชิงคุณภาพอาศัยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเก็บข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเตรียมความพร้อมที่ดีและมีความน่าเชื่อถือ หลังจากที่ได้สำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้นแล้วได้กำหนดแนวคำถาม (Interview Guideline) เพื่อพัฒนาเป็นโครงสร้างคำถามโดยกำหนดประเด็นหลักและประเด็นย่อยที่ต้องการจะเก็บข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และมีความสมบูรณ์มากที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนในการตอบคำถามการวิจัยโดยยึดหลักจริยธรรมในการวิจัยอย่างเคร่งครัด

4. ขั้นก่อนลงสนาม ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย และขอรับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อใช้แนบขอความอนุเคราะห์ที่เก็บข้อมูลและขอความยินยอมเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยให้กับผู้ให้ข้อมูลและผู้ปกครองของผู้ให้ข้อมูล (กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีอายุต่ำกว่า 18 ปี) โดยมีแบบฟอร์มลงนามยินยอมเข้าร่วมวิจัย (Informed consent) ภายหลังจากได้รับการรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงเริ่มกระบวนการเก็บข้อมูล

5. ระหว่างอยู่ในสนาม เมื่อผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่วิจัยแล้วผู้วิจัยได้เดินสำรวจชุมชนเพื่อจัดทำแผนผังชุมชน พร้อมทั้งสังเกตวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนรวมถึงผู้ให้ข้อมูลหลักโดยการเข้าร่วมวงสนทนาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของชาวบ้าน ตลอดจนถึงเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้และ

การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ซึ่งในการเข้าร่วมประชุมผู้วิจัยได้ดำรงบทบาท “ผู้เข้าร่วมประชุม” นอกจากนี้ยังเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับครูและนักเรียน โดยดำรงบทบาทเป็น “ผู้ช่วยสอน” อาสาช่วยสอนนักเรียนในบางรายวิชา ร่วมปฏิบัติกิจกรรมไปพร้อมกับนักเรียนเพื่อสังเกตการณ์การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การปฏิบัติกิจกรรมทั้งในส่วนของครูและนักเรียน ตลอดจนช่วยเหลืองานของครูในการจัดทำเอกสารข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ เมื่อมีความคุ้นเคยกับผู้ใช้ข้อมูลหลักแล้วจึงดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ใช้ข้อมูลหลักด้วยตนเอง

6. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บข้อมูลและการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนเพียงพอที่จะตอบคำถามการวิจัย จึงวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงโดยใช้แนวคิดทฤษฎี เมื่อเสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้นี้ไปตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ใช้ข้อมูลหลัก (Member Checks) เมื่อผู้ใช้ข้อมูลหลักตรวจสอบพบว่าข้อมูลในประเด็นใดไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ไขให้เกิดความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำเสนอเป็นผลการวิจัย

7. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลังสิ้นสุดการสัมภาษณ์ของผู้ใช้ข้อมูลแต่ละคน ผู้วิจัยถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อจะได้้นำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการปรับแนวคิด และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการตีความ และให้ความหมายแก่ข้อมูล (Making Interpretation) ที่เกี่ยวกับการดำเนินการบริหารศูนย์การเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ที่ได้จากการถอดคำสัมภาษณ์ การสังเกต และจากการจดบันทึก

สรุปผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทบ้านห้วยพ่าน

หมู่บ้านห้วยพ่าน หมู่ 13 ตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร จัดเป็นชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเขาสูง ทำให้เส้นทางเข้าออกหมู่บ้านมีเพียงเส้นทางเดียวจากถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 (น่าน-ทุ่งช้าง) ซึ่งเส้นทางเป็นถนนดินลูกรัง สลับกับคอนกรีตระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร การเดินทางเข้ามายังหมู่บ้านนั้นเมื่อในอดีตใช้การเดินทางเท้า ลัดเลาะตามป่าเขา แต่ในปัจจุบันชาวบ้านใช้ยานพาหนะในการเดินทางมากขึ้นทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ แต่เนื่องด้วยเส้นทางที่คดโค้งตามเชิงเขาจึงต้องอาศัยความชำนาญในการขับขี่เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนฝนตกทำให้ถนนดินลูกรัง สลื่นและทำให้เกิดอุบัติเหตุอยู่บ่อยครั้ง ความยากลำบากของการเดินทางจึงเป็นอุปสรรคในการเข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนของรัฐที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านกว่า 10 กิโลเมตร รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานก็เป็นอีกหนึ่งอุปสรรคสำหรับชาวบ้าน ที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำมาหากินท่ามกลางธรรมชาติ และสุดท้ายความรู้ที่ได้จากการศึกษาในโรงเรียนของรัฐนั้นเป็นความรู้ที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของนักเรียน ส่งผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของเด็กและเยาวชนในชุมชน ด้วยเหตุปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์ที่จะจัดการศึกษาขึ้นในชุมชนเพื่อให้ลูกหลานได้รับความรู้โดยไม่ต้องเดินทางออกไปเรียนข้างนอกชุมชน ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมมือกันและร่วมมือกับมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนดำเนินการก่อสร้างอาคารดินเพื่อใช้เป็นอาคารเรียน พัฒนาหลักสูตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน คัดเลือกครูที่เป็นคนในชุมชน เมื่อพร้อมที่จะเปิดทำการเรียน

การสอนแล้ว ชาวบ้านจึงรวมตัวกันในนามของ “องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน” ยื่นขออนุญาตจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานในชุมชน จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 ภายในชุมชนบ้านห้วยพ่านจึงมีสถานศึกษาจัดตั้งขึ้น โดยจัดเป็นสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งเรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้” ซึ่งการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนในครั้งนี้นับเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้บุตรหลานในชุมชนได้เข้ารับการศึกษา นอกเหนือไปจากโรงเรียนของรัฐ

2. การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้

นับตั้งแต่องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่านได้รับอนุญาตจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2 ให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในศูนย์การเรียนรู้ ได้มีการดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหลานในชุมชนโดย ตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ซึ่งกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555 ได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ตามขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีการดำเนินงานบริหารในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนมีคุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกับการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งสามารถสรุปการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้ดังนี้

2.1 การบริหารวิชาการ

การดำเนินงานในส่วนของการบริหารวิชาการนั้น ศูนย์การเรียนรู้ได้มีการดำเนินงานดังนี้ มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาคือ “หลักสูตรมรดกห้วยพ่าน” โดยใช้ฐานชุมชนซึ่งจุดเด่นของชุมชนบ้านห้วยพ่านคือ การดำเนินงานเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจนกระทั่งเป็นที่รับรู้และยอมรับโดยทั่วไปจากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม ชุมชน และความมั่นคงทางอาหาร ควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งในส่วนของการสร้างหลักสูตรมี รวงทอง จันดา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครูรวง” เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรเข้ามาช่วยชาวบ้านดำเนินการในการสร้างหลักสูตร นอกจากนั้นยังมีการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ โดยนำรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของ โรงเรียนนอกกะลา* มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของศูนย์การเรียนรู้และบริบทของชุมชนมีการวัดประเมินผลนักเรียนและออกหลักฐานทางการศึกษาให้กับนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในแต่ละช่วงชั้น พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่ สพฐ. กำหนด ในส่วนของสื่อการเรียนการสอนนั้นทางศูนย์การเรียนรู้ใช้การรับบริจาควัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอนจากบุคคลและหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ

* โรงเรียนนอกกะลา หรือ โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา ตั้งอยู่ที่อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จัดการเรียนรู้อยู่โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning : PBL) ซึ่งเป็นนวัตกรรมหนึ่งในการพัฒนาความฉลาดภายนอก(ความเข้าใจต่อโลกและปรากฏการณ์)ให้กับผู้เรียนของโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา เป็นหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากปมปัญหาสู่ปัญญา

2.2 การบริหารบุคลากร สำหรับบุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ รวมถึงทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ตามมาตรา 53 วรรคสี่ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาตามมาตรา 18 (3) หมายความว่ารวมถึงศูนย์การเรียนรู้ด้วย ถึงแม้ว่าครูประจำศูนย์การเรียนรู้จะไม่ได้จบการศึกษาทางด้านการศึกษาโดยตรงแต่ก็มีการพัฒนาตนเองในด้านการจัดการเรียนการสอนโดยการไปศึกษาเรียนรู้ดูงานรูปแบบการจัดการจัดการเรียนรู้อยู่ เข้าร่วมอบรมการจัดทำเอกสารแสดงผลการเรียนรู้กับทางสำนักงานเขตการศึกษา เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศสำหรับศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย และเมื่อทางศูนย์การเรียนรู้เปิดทำการเรียนการสอนมาสักระยะหนึ่งก็ได้มีการประชุมหมู่บ้านเพื่อจัดหาครูเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอกับภาระงานที่ครูประจำศูนย์การเรียนรู้จะต้องรับผิดชอบ และมีการจ่ายค่าตอบแทนครูตามความเหมาะสมและงบประมาณที่ทางศูนย์การเรียนรู้จะจัดหาได้ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อาทิ พระอาจารย์ที่อาสาสอนภาษาอังกฤษ และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เข้ามาทำวิจัยในชุมชนโดยมีบทบาทในการช่วยสอนนักเรียน

2.3 การบริหารงบประมาณ ถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ทางศูนย์การเรียนรู้ก็ยังมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ค่าตอบแทนครู ค่าอาหารกลางวันนักเรียน ค่าวัสดุอุปกรณ์การศึกษา ค่าไฟฟ้า และค่าน้ำประปาภูเขา ซึ่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ครู คณะกรรมการ ช่างบ้านในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ ได้ร่วมกันดำเนินการจัดหางบประมาณจากการระดมทุนในรูปแบบของการรับบริจาค และการจัดผ้าป่าการศึกษา เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่าย เนื่องจากทางศูนย์การเรียนรู้ยังไม่ได้การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณจากทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และนักเรียนของทางศูนย์การเรียนรู้ก็ยังไม่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัว ในส่วนของการบริหารบัญชีนั้นมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และรายงานการใช้จ่ายเงินทุกครั้งที่มีการประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

2.4. การบริหารงานทั่วไป การบริหารงานทั่วไปนั้นด้วยลักษณะสภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนส่งผลให้มีการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ แตกต่างออกไปจากโรงเรียนทั่วไป เช่น อาคารสถานที่ หลักรจากได้รับผลจากการนิเทศให้พัฒนาและปรับปรุงอาคารเรียนและพื้นที่ใช้สอยให้เอื้ออำนวยในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น มติที่ประชุมของหมู่บ้านเห็นด้วยกับการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างบ้านดินให้กับผู้ที่สนใจโดยมีการเก็บค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจเข้ามาลงมือปฏิบัติร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนั้นทางศูนย์การเรียนรู้ยังได้มีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของทางศูนย์การเรียนรู้ เช่น การจัดทำทะเบียนสถิตินักเรียน จัดทำรายงานผลการดำเนินงานต่อหน่วยงาน การเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ และการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของสถานศึกษา

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่เริ่มก่อสร้างอาคารเรียน สร้างหลักสูตร คัดเลือกครู พัฒนารูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้มีปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จดังนี้

1. บริบทของชุมชน คือ ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนทำให้ง่ายต่อการปกครองดูแลและเป็นชุมชนขนาดเล็ก วิธีการดำรงชีวิตจึงเป็นรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดระบบการทำงานของชุมชน เมื่อมีงานที่เป็นงานของหมู่บ้าน จะมีการจัดกลุ่มตามบ้านเลขที่ หนึ่งหลังคาเรือนต่อหนึ่งแรงงาน ผลัดเปลี่ยนกันมาทำงานเพื่อส่วนรวม รวมถึงการร่วมกันดำเนินการบริหารศูนย์การเรียนรู้ด้วย

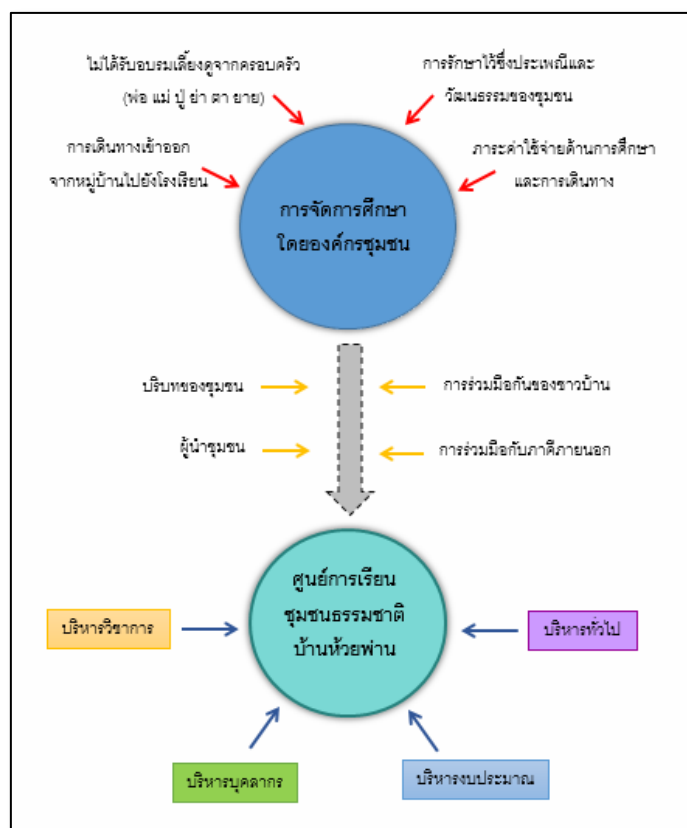
2. ผู้นำชุมชน คุณลักษณะของผู้ใหญ่บ้านห้วยพ่านส่งผลให้เกิดความสำเร็จและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านของชุมชน รวมถึงในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้วย ดังนี้

2.1 มีวิสัยทัศน์ ผู้ใหญ่บ้านมีการกำหนดนโยบายใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อประสบความสำเร็จจากการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นจุดเด่นของชุมชน ผู้ใหญ่บ้านก็คิดนโยบายในการจัดการศึกษาขึ้นในชุมชนเพื่อให้ลูกหลานได้รับความรู้โดยไม่ต้องเดินทางออกไปเรียนที่สถานศึกษานอกชุมชนอีกทั้งยังสามารถปลูกฝังให้บุตรหลานดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสืบต่อไป และเมื่อการจัดการศึกษาในชุมชนมีการดำเนินงานจนประสบความสำเร็จแล้ว นโยบายต่อมาของผู้ใหญ่บ้านคือจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการทำไร่ทำนา

2.2 รับฟังความคิดเห็นและเคารพการตัดสินใจของชาวบ้าน ทุกครั้งที่จะมีการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของศูนย์การเรียนรู้ การตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุมหมู่บ้าน ไม่ใช่ความเห็นของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียว

2.3 มีความเสียสละ อดทน อดกลั้น ศูนย์การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จไม่ได้เลยถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่เสียสละ ไม่มุงมั่นและไม่จริงจัง จากเดินทางไปพบกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอจัดตั้งสถานศึกษาในชุมชนครั้งแล้วครั้งเล่า ทั้งถูกต่อว่าดูแคลนต่าง ๆ ถ้าไม่ใช่เพราะความเสียสละและอดทนก็คงยากที่จะดำเนินการจนประสบความสำเร็จ

3. การร่วมมือ คือ การร่วมมือของชาวบ้านและการร่วมมือกับภาคีภายนอก ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่านนั้นมีความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันเป็นอย่างดีไม่ว่าจะทำกิจกรรมใด ๆ เนื่องจากพวกเขาอาศัยอยู่ร่วมกันเสมือนครอบครัวเดียวกัน มีปัญหาอะไรก็ช่วยเหลือกัน ชาวบ้านยังมีวินัย เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้านที่กำหนดไว้ ส่วนการร่วมมือกับภาคีภายนอกนั้น หน่วยงานภายนอก เช่น มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนซึ่งได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่การก่อสร้างอาคารเรียน การพัฒนาหลักสูตร การดำเนินการขอจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ จัดหางบประมาณ และเข้าร่วมกับชุมชนในการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ตามแผนภาพ

ภาพที่ 1 สรุปความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ เจาะใจและปัจจัยของความสำเร็จ และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง

3. วิธีกรเรียนรู้ของนักเรียน

การจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมาชาติบ้านห้วยพ่านนอกจากจะเป็นนวัตกรรมของการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาแล้วยังเป็นนวัตกรรมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนวิธีการเรียนรู้แบบเดิม ๆ ไปสู่การเรียนรู้ในวิถีชีวิต ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถที่จะเรียนรู้ตลอดเวลาในทุกสถานที่ ทางศูนย์การเรียนรู้ได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและการเรียนรู้องค์ความรู้ที่อยู่ในชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning : PBL) การเรียนของนักเรียนจึงประกอบไปด้วยการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้จากครอบครัว และการเรียนรู้จากชุมชน ดังนี้

3.1 การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ นักเรียนจะทำกิจกรรมจิตศึกษาหรือกิจกรรมวงกลมทุกครั้ง ก่อนเริ่มกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้หรือทบทวนในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาตลอดทั้งวัน ซึ่งกิจกรรมวงกลมจะทำ 3 ช่วงเวลาในหนึ่งวัน คือ กิจกรรมวงกลมช่วงเช้า กิจกรรมวงกลมช่วงบ่าย และกิจกรรมวงกลมช่วงเย็น สำหรับการจัดการเรียนการสอนใช้หลักสูตรสถานศึกษาที่ชื่อว่า “หลักสูตรมรดกบ้านห้วยพ่าน” ที่นอกเหนือจาก 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดแล้วยังมีรายวิชามรดกบ้านห้วยพ่านเพิ่มเติม สำหรับผู้สอนประกอบด้วย ครู พระอาจารย์ ผู้ชำนาญการในท้องถิ่น และปราชญ์

ชาวบ้าน ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้านั้นจะเรียนรายวิชาพื้นฐาน คือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ นักเรียนจะร่วมกันเลือกเรียน 1 วิชา เมื่อได้ข้อสรุปแล้วก็จะเรียนแบบคละชั้น คือแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ระดับชั้นป.1-ป.3 และ กลุ่มที่ 2 ระดับชั้นป.4-ป.6 โดยมีครูผู้สอนประจำแต่ละกลุ่ม ซึ่งนักเรียนจะเรียนร่วมกันในห้องเรียนรวมแต่แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน มีการประเมินความรู้ความเข้าใจโดยการทำแบบฝึกหัด ทำหน่วยเรียนรู้ แต่ไม่มีการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเพื่อการจัดลำดับผลการเรียน

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบคละชั้นในช่วงเช้า

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ดวงพร สุภาพร

สำหรับในช่วงบ่ายจะเป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เช่น กิจกรรมปลูกข้าว เกิดมาจากความต้องการของนักเรียนที่ต้องการปลูกข้าวเพื่อใช้เป็นอาหารกลางวัน คุณครูจึงทำแปลงนาสาธิตขึ้นในบริเวณโรงเรียนและให้นักเรียนลงมือปลูกข้าวโดยเปลี่ยนแปรต่าง ๆ เช่น ลักษณะดิน ระยะห่างของการดำข้าว ฯลฯ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการสังเกตการเจริญเติบโตที่ต่างกันของต้นข้าวซึ่งมีผลมาจากตัวแปรนั้น ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมสัมพันธ์กับแนวคิดของหลักสูตรมรดกห้วยพ่านคือ ความมั่นคงทางอาหาร นอกจากกิจกรรมปลูกข้าวแล้วยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตรมรดกห้วยพ่านและสอดคล้องกับฐานชุมชนอีก เช่น กิจกรรมจิตศึกษาหรือที่เด็กๆเรียกว่ากิจกรรมวงกลม กิจกรรมปลูกผักสวนครัว กิจกรรมเลี้ยงสัตว์ กิจกรรมสร้างอาคารดิน จะเห็นได้ว่าเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์จากการลงมือทำ นักเรียนสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจได้ ซึ่งในแต่ละปีการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 4 หน่วยการเรียน โดยแต่ละหน่วยการเรียนใช้เวลาเรียนประมาณ 10 สัปดาห์ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยครูมีบทบาทสนับสนุน กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงกับมาตรฐานและตัวชี้วัดให้ครบตามที่กำหนดไว้ตามหลักสูตร

ภาพที่ 3 ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน
โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning : PBL)

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ดวงพร สุภาพร

3.2 การเรียนรู้จากครอบครัว นักเรียนจะได้รับการอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรม ความดี ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ใหญ่ในชุมชนที่เปรียบเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน โดยผู้ปกครองจะฝึกให้บุตรหลานได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำเช่น ทำงานบ้าน หนึ่งข้าว ทำกับข้าว งานในไร่ ทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ปลูกผัก หาปลา เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อให้บุตรหลานของพวกเขาสามารถทำมาหากินดำรงเลี้ยงชีพพึ่งพาตนเองได้ตามวิถีชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ

ภาพที่ 4 ตัวอย่างทักษะต่าง ๆ ของนักเรียนที่ผู้ปกครองให้บุตรหลานได้การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ

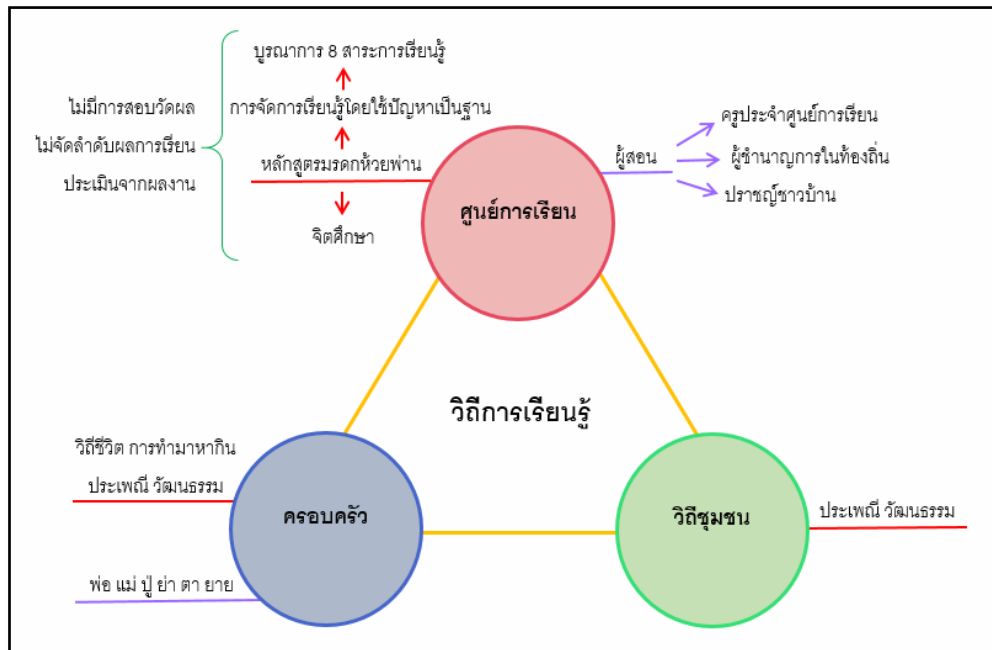
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ดวงพร สุภาพร

3.3 การเรียนรู้จากวิถีชุมชน ชุมชนบ้านห้วยพ่านอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงยังคงมีความเชื่อและเคารพศรัทธาธรรมชาติ ทำให้มีพิธีกรรมมากมายที่นักเรียนได้เรียนรู้ถึงสาเหตุและขั้นตอนในการประกอบพิธี เช่น พิธีเลี้ยงผีป่า พิธีบวชปลา พิธีสู่วัณญ์ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหารที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นมาของคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” นักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการหาอาหารจากพื้นป่า แหล่งน้ำ โดยการสังเกตและทดลองทำตามผู้ใหญ่ ชุมชนยังคงมีวัฒนธรรม “เอามื้อเอามาแรง” ให้รู้จักเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนไม่ว่าจะเป็น การดำรงชีวิตที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายตอบสนองความสนใจและความสามารถอันหลากหลายของนักเรียนวิถีชุมชนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของนักเรียนอีกแห่งหนึ่ง

ภาพที่ 5 ตัวอย่างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นโดยการเอามื้อเอามาแรงเกี่ยวข้าว และเรียนรู้โดยการเข้าร่วมพิธีลอมจ้าวบ้าน
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ดวงพร สุภาพร

จากการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งจากศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัวยุคใหม่ และวิถีชุมชน สามารถสรุปวิธีการเรียนรู้ของนักเรียนได้ตามแผนภาพ

ภาพที่ 6 สรุปวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

อภิปรายผล

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรชุมชนบ้านห้วยพานนั้น เป็นการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาของบุตรหลานชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้บุตรหลานได้เข้ารับการศึกษาจากสถานศึกษาของภาครัฐ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิจิต นันทสุวรรณ; และ จำนงค์ แรกพินิจ (2541: 21-22) ระบุว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง เกิดขึ้นจากข้อจำกัดหรือปัญหาของชุมชนในปัจจุบันที่กระตุ้นให้ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษาในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชุมชน มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของคนที่อยู่ในบริบทวัฒนธรรมสังคมเดียวกัน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนในที่ที่มีความรู้ การเรียนรู้จึงไม่จำกัดด้วยเวลา สถานที่ และเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้จากอัยยาศัยอย่างแท้จริงหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “การศึกษาในวิถีชุมชน” สอดคล้องกับ อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539: 22) ที่ได้กล่าวว่า การศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนทุก ๆ คน และถือว่าชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษา การจัดการศึกษาที่ดีจะต้องคำนึงถึงชุมชน ท้องถิ่น สนองความต้องการของคนในท้องถิ่น บุคคลที่อยู่ในชุมชนจะต้องมีส่วนในการตัดสินใจในกิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษา สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนและสังคม โดยพัฒนาสถานศึกษาให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษาจะทำงานแยกอิสระจากกันไม่ได้ จำเป็นต้องพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาในสถานศึกษา การให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความรัก ห่วงเห่น เห็นคุณค่าของท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ

จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานยังสอดคล้องกับแนวคิดของอุทัย ดุลยเกษม (2542: 114-115) กล่าวว่ากระบวนการของการมีส่วนร่วมมีขั้นตอนตามลำดับคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ การวางแผนและการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นการมีส่วนร่วมในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลความเห็นชอบ ความคาดหวัง และในส่วนของการทำงานบริหารศูนย์การเรียนรู้จนถึงแม้จะเป็นการดำเนินงานบริหารโดยองค์กรชุมชนแต่มีการดำเนินการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ตามอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ถึงแม้จะว่าทางศูนย์การเรียนรู้จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน แต่ก็ยังคงต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในหลาย ๆ ด้านเพื่อให้การดำเนินงานบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากรในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอน การสนับสนุนด้านงบประมาณค่าอาหารกลางวัน ค่าตอบแทนบุคลากร และการสนับสนุนมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาครูหรือบุคลากร สอดคล้องกับผลการวิจัยของเพ็ญณี แนนรท (2546 : XII) กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้ที่เข้าข่ายมาตรา 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกลุ่มที่จัดการศึกษาโดยหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้จึงควรได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากรและด้านทรัพยากร

วิธีการเรียนรู้ของนักเรียนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ทั้งการเรียนรู้ที่ขึ้นเกิดด้วยตนเองหรือการเรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมหรือวิถีชุมชน ซึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ที่มีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning : PBL) ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเน้นการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นรายบุคคลมีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมมีความสอดคล้องกับ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ โครงการงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อเสริมสร้างสุขภาพคนไทย ของ รัชนี้ ธงไชย (2553) และผลงานวิจัยของ สุชาติดา จักรพิสุทธิ; และคณะ (2548) เรื่อง การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียนทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งระบุถึงลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ไว้ว่าคือ กระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุขบูรณาการเนื้อหา สาระ ตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้ และต้องสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริง เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข และผลการศึกษาของ วิทยากร เชียงกุล (2554) ในรายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2552-2553 ที่กล่าวไว้ว่า แนวทางการปฏิรูปการศึกษาให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้อย่างแท้จริง ได้แก่ การส่งเสริมความรักในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการพัฒนาความสามารถ

ทางด้านสังคม และอารมณ์ของผู้เรียน มีการเปิดกว้างให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเล่น และทำกิจกรรมตามความสนใจ โดยการแบ่งเวลาให้เหมาะสมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีของการวัดผล และวิธีการเรียนที่ก่อให้เกิดการกระตุ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพาน ควรจะมีการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งกิจกรรมการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ กิจกรรมฝึกทักษะอาชีพ เพื่อจะได้มีการดำเนินงานบริหารด้านวิชาการได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เด็กเรียนได้เรียนรู้ข้อมูลที่หลากหลายทันกับความเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและในชุมชน และควรมีจัดการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อจะได้ทราบว่าควรพัฒนาหรือปรับปรุงในด้านใดบ้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรดำเนินการกำหนดนโยบายหรือหาแนวทางในการจัดสรรงบประมาณให้กับศูนย์การเรียนรู้เพื่อใช้ในการดำเนินการจัดการศึกษา อีกทั้งยังควรกำหนดเกณฑ์การประเมินคุณภาพสถานศึกษาภายนอก ที่มีรูปแบบเฉพาะสอดคล้องกับบริบทของศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนและโรงเรียนในระบบทั่วไป มีแนวคิด เป้าหมาย และรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลจากการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบพฤติกรรมและทัศนคติของเด็กในชุมชน ระหว่างเด็กที่ได้รับการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้กับเด็กที่ได้รับการศึกษาที่สถานศึกษาของรัฐ ว่ามีพฤติกรรมและทัศนคติที่ส่งผลต่อวิถีชุมชนต่างกันหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

Chakphisut S. and Others. (2005). kāsuksā thāng lūāk lōk hāng kān rīanrū nōk rōngriān.

[Alternative Education World of Learning], Bangkok: The Thailand Research Fund.
สุชาติ จักรพิสุทธิ์และคณะ. (2548). การศึกษาทางเลือก โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Dhanayakasem U. And Ngamwittayapong O. (1997) rabop kāsuksā kap chumchon kroṇ
khwāmkhīt læ khoṣānoē phūā kāsuksā wīchāi. [Education system with community
Concepts and proposals for research], Bangkok: The Thailand Research Fund.

อุทัย ดุลยเกษม; และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษากับชุมชน กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อ
การศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Naerot P. and Others. (2003). rāingān kānwīchāi chabap sombūn khroṅkān wīchāi rūāng
nāoṭhāng kānchāt sūn kān rīan tāmpha ra rāt banyat kāsuksā hāng chāt Phō,So,
soṅgphanhāroṣisipsōng nai prathēt Thai. [Full Research Report Research Projects
Guidelines for the organization of learning centers under the National Education Act,
BE 2542 (1999) in Thailand], Bangkok: The Thailand Research Fund.

เพ็ญณี แนนรทและคณะ. (2546). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

Nanthasuwan W. And Raekphinit Ch. (1998). [รายงานการวิจัย ประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พุทธศักราช], Bangkok: Office of the National Education Commission.

วิจิต นันทสุวรรณ; และ จำนงค์ แรกพิณีจ. (2541). รายงานการวิจัย ประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

Office of the Education Council. (2004). sūn kān rīan sathān suksā thāng lūāk bon khwāmklāi
læ kānmī sūanrūām [Learning Resource Center is Academy Alternative Education on
diversity and participation], Bangkok: prigwhangraphic

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). ศูนย์การเรียนรู้ สถานศึกษาทางเลือกบนความหลากหลายและการมี
ส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

Office of the Education Council. (2013). rāingān tittām kāsuksā phūā pūāng chon radap lōk
prathēt Thai [EFA Global Monitoring Report Thailand Report], Bangkok:
prigwhangraphic

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). รายงานติดตามการศึกษาเพื่อปวงชนระดับโลก ประเทศไทย.
กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- Phothiyanon A. (1996). k̄nsuksā kap k̄nphatthanā chumchon. [Studying with community development], Bangkok: Department of Basic Education Rajabhat Institute Sunandha Rajabhat University
- อัจฉรา โพธิยานนท์. (2539). การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- Sangsi S. (2001). r̄aingān k̄nwichai k̄nsuksā talōt ch̄iwit phūā sangkhom Thai nai satawat thī 21. [Research Report on Lifelong Learning for Thai Society in the 21st Century], Bangkok: National Institute for Educational Technology National Education Commission.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- Wasi P. and Others. (1996). patirūp k̄nsuksā k̄nsāng san phūpanyā [Education reform Wisdom Creation], Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public.
- ประเวศ วะสี; และคนอื่นๆ. (2539). ปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.